

Bursa Gazetesinde (1891-1892) Kadına Dair Haberlerin Analizi

Mürvet ÖZÇELİK*

ÖZ

Bu makale 1890 yılında Hüdavendigâr Vilayetinde yerel bir gazete olarak yayınlanmaya başlayan Bursa gazetesindeki kadına dair haberlerin analizini yaparak kadının bu dönemdeki toplumsal konumunu gazete haberleri üzerinden ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada 19.yüzyıl sonunda sosyal, ekonomik ve nüfus bakımından Bursa toplumsal hayatının durumuna ve Bursa basın hayatına genel olarak değinilmiştir. Gazetenin 49-95 arasındaki sayıları taranıp, burada yer alan kadına dair haberler analiz edilmiş, bulgular içerik analizine tabi tutularak yorumlanmış ve temalar oluşturulmuştur.

Gazetede yer alan kadına dair haberler, bahsi geçen dönemde kadının toplumsal hayatta fail ya da mağdur olarak yer aldığı olaylar hakkında bilgi sunmakta, bu olayların aktarıldığı gazete haberlerinde kadının nasıl sunulduğuna dair verilere de ulaşmamızı sağlamaktadır. Bu veriler bize incelenen dönemde kadının mağduriyetine yol açan durumların başında aile içi şiddetin geldiğini göstermektedir. Bunun yanında kadınların gündelik hayatta darp, taciz ve tecavüz gibi mağduriyetler yaşadığı, aynı zamanda fiziksel şiddete de maruz kaldıkları görülmüştür.

Çalışmada kadına dair gazete haberleri, hem kadın hem basın hem de yerel tarihle desteklenen sosyolojik bir bakışla analiz edilmiştir. Bu analizin, kadına dair çalışmalara, farklılıkları ya da benzerlikleri kıyaslama ve karşılaştırma imkânı sunması bakımından öneme sahip olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın Haberleri, Bursa gazetesi, Osmanlı Bursa'sında Basın

Analysis of the News on Women Reflected in the Press: Bursa Newspaper Example (1891-1892)

ABSTRACT

This article aims to reveal the social position of women in this period through newspaper reports by analyzing the news about women in the Bursa newspaper, which started to be published as a local newspaper in Hüdavendigâr Province in 1890. In the study, a framework information was given about the general situation of social life in Bursa of the period in terms of social, economic and population. The development of press life in Bursa and the understanding of press and journalism of the period were mentioned in general. The publication process of the Bursa newspaper, which is the source of the study, its content and the privileged Murat Emir of the newspaper and his understanding of journalism are detailed. The newspaper's issues between 49-95 were scanned, the news about the woman in the newspaper were analyzed, the findings were interpreted by subjecting the content analysis and themes were created.

The news about women in the newspaper provides information about the events in which women took place as perpetrators or victims in social life in the aforementioned period, and also enables us to access data on how women are presented in the newspaper news about these events. These data show us that domestic violence is the leading cause of victimization of women in the examined period. In addition, it has been observed that women experience victimization such as beating, harassment and rape in daily life, and they are also exposed to physical violence.

In the study, newspaper news about women were analyzed with a sociological perspective supported by both women, the press and local history. It is thought that this analysis is important in terms of providing the opportunity to compare and contrast the differences or similarities in studies on women.

Keywords: Womennews, Bursa Newspaper, Press in Ottoman Bursa.

1. Giriş

19.yüzyıl Osmanlı tarihi, Batılı toplumlardaki yeniliklere ve gelişmelere uyum sağlama gayretinin hukuki, ekonomik, sosyal ve kültürel örnekleri ile dolu bir dönemdir. Bu dönem, Tanzimat Fermanının askeri, idari, hukuk, ticari ve eğitim alanında değişiklikler yaparak toplumsal yaşama yeni düzenlemeler getirme çabasının özellikle şehir hayatında görünür olduğu bir yüzyıldır. Devlet iradesiyle ortaya çıkan ve yürütülen bu yenilik hareketleri zamanla özel girişimlerle de desteklenmiş ve yayılmıştır. Bu yenilik hareketleri içinde basın faaliyetlerinin önemi büyüktür. 19.yüzyıl, devletin duyuru organı olma niteliğini taşıyan resmi gazetelerin yanında özel gazetelerin özellikle yerelde çıkarılmaya başladığı ve bunun yayıldığı bir dönemdir. Öyle ki yüzyılın sonlarına doğru vilayetlerin çoğu kendi yerel gazetelerini çıkarır duruma gelmiştir. Bir çok vilayette, yayınlanan gazete yörenin ilk süreli yayını olduğu için gazeteciliğin alfabesinden başlanılmış, kitlenin basın aracılığıyla eğitilmesinde önemli ve büyük bir adım atılmıştır (Ulus, 1993, s. 79). Yerel

* Doktora Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Programı, murvetozcelik16@gmail.com
Makalenin Gönderim Tarihi: 19.04.2022; Makalenin Kabul Tarihi: 13.06.2022

gazeteler, resmi haberlerin yanında bölgenin eğitim, kültürel, tarım ya da mesleki konularda gelişimini destekleyecek içeriklere yer vermekle halkın gazeteye ilgisinin artmasını sağlamışlardır. Bu yönüyle yerel gazeteler buldukları bölgenin tarihsel koşullarını kayıt altına almış, Osmanlı şehirlerindeki minimal düzeyde yerel toplumsal hayatın akışını sunması bakımından değerli kaynaklardır. Osmanlı toplumsal değişimi hakkında günümüz akademik çalışmaları için önemli veriler barındıran gazeteler bize, yaşanan zaman dilimine ait olayları, fikirleri, sorunları veya gelişmeleri yine o zaman diliminde yaşayanların bakış açısından görme imkânı sunar. Bu çalışma da böyle bir imkânı değerlendirme çabası olarak görülebilir.

Bu çalışmada da değerli bir kaynak olarak görülen, 1890 yılında Hüdavendigâr Vilayetinde yerel ve özel bir girişimle çıkarılmaya başlanan Bursa gazetesi* incelenmiştir. Çalışmada gazete nüshalarındaki kadına dair haberler incelenerek, 19. yüzyılın sonlarında Bursa sosyal hayatında kadının dâhil olduğu olayların gazetede ne şekilde yer aldığı, nasıl sunulduğu, bu sunum üzerinden kadının toplumdaki konumunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Gazetenin 1891-1892 yılları arasında yayınlanan nüshalarında yer alan kadına dair haberlerin sayısı, teması, içeriği, haberlerde kadınlarla ilgili nitelermelerin ve kadınlar hakkında verilen bilgilerin mahiyeti, analiz yapmamıza imkân sağlayacak veriler olarak çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Çalışmaya kaynaklık eden Bursa gazetesinin yerel bir gazete olması, haftalık olarak yayınlanması ve belli bir zaman dilimine ait veriler sağlayabilecek sıralı nüshalarının mevcut olması bir imkân olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmada öncelikle 19.yüzyıl sonunda Bursa'nın sosyal, ekonomik, demografik ve kültürel yapısı hakkında genel durumuna değinilmiştir. İncelenen gazete haberlerine konu olan olayların, ne tür özelliklere sahip bir toplumda meydana geldiğine dair bir ön bilgi verilmek istenmiştir.

Çalışmanın içeriğini oluşturan kadına dair haberlerin analizinden önce, çalışmanın örneklemini oluşturan nüshaların tamamı taranmış, gazetenin habercilik anlayışı hakkında bir çerçeve bilgi edinilmiştir. Bu çerçeve daha sonra kadına dair haberlerin analizi ile oluşturan çerçeve ile kıyaslanarak yeni bir analize gidilmiştir. Buradaki amaç, kadına dair haberlerin sunumunun, diğer haberlerin sunumundan farklı olup olmadığı, farklı ise hangi yönleri ile farklı olduğu, bu farkların kadının toplumsal hayattaki konumuna dair ne tür veriler sağladığının saptanmasıdır. İncelenen gazete nüshalarındaki haberler, bugünkü gazetecilikte 3. sayfa haberleri olarak nitelendirilen kişiler arası anlaşmazlıklara dayalı gündelik hayatın içinden olayları konu alan haberlerdir. Bunların dışında kalan siyasi, ekonomik, kültürel, belediye, eğitim, ticaret hayatı ile ilgili haberler incelemeye alınmamıştır.

Bursa gazetesinde araştırma konusu dâhilindeki haberler içerik analizine tabi tutulmuştur. Haberler, birbirine benzer nitelikteki tema ve konular bakımından kodlanmış ve kategoriler oluşturulmuştur. Çalışmanın ana konusu olan Bursa gazetesindeki kadına dair haberler, yapılan ilk kodlama ve kategorileştirmeye uygun bir şekilde kendi içinde alt kategorilere ayrıştırılmış ve veriler elde edilmiştir. Bu verilerin analizinde, basına yansıdığı şekliyle kadınların hangi konularda haber konusu olduğu, gündelik hayatta ne tür çatışmalar yaşadığı, hangi rollerle bu çatışmalarda yer aldığı, ne tür olaylarda mağdur olduğu sorularından hareket edilmiştir.

Elde edilen veriler, kadının sosyal yaşama katılımına dair örnekler vermekle birlikte yerel ve özel bir gazete olan Bursa gazetesi özelinde değerlendirilmiştir. Sınırlı bir değerlendirme olmakla birlikte çalışma, gazeteye yansıdığı şekliyle, 19.yüzyıl sonunda Bursa toplumunda kadının konumuna dair ipuçları da sunmaktadır. Bu ipuçları kadın çalışmaları tarihine özellikle mekân ve tarih açısından kadının temsiline dair farklılıkları kıyaslama imkânı sunmak ve alandaki çeşitliliğe katkı sağlamak bakımından önem taşımaktadır. Böylece bu çalışmanın döneme ışık tutabileceği ve Osmanlı yerel basınında kadının temsiline dair literatüre katkı sağlayacağı umulmaktadır.

2. 19. Yüzyılın Sonuna Doğru Bursa

13.yüzyılda Bizans'a bağlı bir tekfurluk olarak idare edilen Bursa, Söğüt civarında yerleşen Kayı Beyliğinin yaklaşık 10 yıl süren ablukasının ardından Orhan bey tarafından 1326 yılında Osmanlı hâkimiyetine alınmıştır. Orhan Bey sur içindeki Bursa'yı fethettiğinde şehirde, Bizanslılara ait iki bin ev, yedi mahalle, yedi kilise veya manastır, bir hamam, bir çarşı ve yirmi dükkân bulunmaktaydı. Fetih sonrası kale içindeki bu şehirden, doğu-batı doğrultusunda yaptırılan Sultan külliyelerinin çevresinde gelişen şehir,

* Çalışmanın devamında Bursa gazetesi (B.G) kısaltmasıyla kullanılacaktır.

İstanbul'un fethinden sonra siyasi önemini yitirse de 17.yüzyıla kadar ticaret yönünden önemli bir merkez olma özelliğini korumuştur. 17. ve 18.yüzyıllarda gerek Osmanlı devletinin içinde bulunduğu zor koşullar gerekse dünya ticaretindeki değişimler yüzünden durağan bir dönem geçirmiştir.

Dini ve etnik bakımdan Müslümanların yanında Bizans halkı olan Rumlar, Yahudiler, Ermeniler ve ticari cazibesi ile çektiği yabancılarla birlikte mozaik yapıdaki nüfusu Bursa'nın her dönem zenginliği olmuştur. Şehir Osmanlı kültürünün, ekonomisinin, sosyal hayatının unsurlarını kendine has özellikleri ile harmanlayarak ve sürekli aldığı göçlerle zenginleştirerek gelişimini sürdürmüştür. 600 yılın ardından 19.yüzyıla gelindiğinde batıdaki devrimler ve teknik ilerlemelere dayalı değişimden Bursa da etkilenmiş ve bu etki kendini şehrin ekonomisinde, nüfus yapısında, mekânsal dağılımında ve sosyal yaşamında göstermeye başlamıştır.

19. yüzyılın sonunda Bursa bugünkü idari yapı olarak Bursa, Bursa (merkez sancak), Karesi (Balıkesir), Karahisar (Afyon) Kütahya ve 1310'da Bilecik'in (Ertuğrul) eklenmesi ile beş sancağı bulunan Hüdavendigar Vilayeti içinde yer almaktaydı. 1310 yılına ait Hüdavendigar Vilayet Salnamesi 'ne göre Bursa, Vilayet 'in merkez sancağı olup Gemlik, Mudanya, Mihaliç, Kirmastı ve Atranos adlı kazalara taksim edilmişti. Sancaklardaki kaza ve köylerin kimi karışık kimi de aynı etnik/dini gruplardan oluşmaktaydı. Bursa mahalleri de, etnik/dini gruplar bakımından keskin sınırlarla ayrılan bir yapıya sahip değildi. Şehirdeki etnik/dini gruplar çoğunlukla aynı ya da birbirine yakın mahallelerde ikamet etmekteydi.

Tablo 1. 1893 Hüdavendigar Vilâyet Salnamesine göre Bursa şehrinin nüfus durumu

	Yerli-Muhacir İslam	Rum	Ermeni	Katolik	Yahudi	Protestan	Latin-Bulgar Ecnebi
Erkek	29349	2374	3506	300	1268	112	718
Kadın	29953	2784	4035	369	1280	122	533
	77%	6,70%	9,80%	0,80%	3,30%	0,30%	1,60%
Toplam Nüfus	59302	5158	7541	669	2548	234	1251

Şehrin demografik yapısı ile ilgili bilgileri 1871 yılından itibaren 1 ya da 2 yıl aralıklarla çıkarılan Hüdavendigar Vilayet Salnamelerinden öğrenmekteyiz. Nüfusun yanında eğitim, ticaret, idari yapılanma gibi bilgileri de içeren salnamelerden 1310/1893yılı salnamesine göre Bursa'nın (merkez sancak) nüfus dağılımı Tablo 1'de gösterilmiştir.

1893 yılında yaklaşık 60.000 olan Bursa'nın nüfusu mevsimlere göre farklılaşmaktadır. Bu nüfus hareketliliğinde şehrin ekonomik unsurlarının büyük etkisi vardır. Coğrafi ve ticari konumu sayesinde transit ticaretin kavşaklarından biri durumundaki Bursa'da yerel ekonominin konumunu belirleyen en önemli ürün olan ipek ve ipekçilik faaliyetleri, şehrin ticari ve ekonomik yaşamının odak noktasını oluşturmaktaydı (Kaygalak, 2008, s. 92-93). Bizans döneminde beri varlık gösteren ipekçilik faaliyetleri, yüzyıllar içinde Bursa'nın önemli bir pazar haline gelmesini, buna bağlı olarak ta ticaretin çeşitlenmesini, çarşı ve hanların gelişmesini sağlamıştır.

19. yüzyılda Bursa'da makineleşmenin yaygınlaşmaya başlaması da yine ipek üretimi ile ilgilidir. 19. yüzyılın ortalarına doğru ipek üretimi alanında yaşanan fabrikalaşma ve onu izleyen kentin dış bağlantılarını arttıracak yeni yolların yapımı, kent içi ulaşım ağının düzenlenmesi, modern anlayışta kamu hizmetlerinin gelişmesi, belediye binası, tiyatro gibi yeni resmi ve sosyo-kültürel bina türlerinin ortaya çıkması, nüfusun artışı ile ilk dış mahallelerin oluşması gibi gelişmeler, kentin çehresini büyük ölçüde değiştirdi (Kaygalak, 2008-138). 1306/1890 Vilâyet Salnamesine göre Bursa'da 10 otel, 49 han ve 199 oda çoğunlukla bu nüfusa hizmet veren konaklama birimleri bulunmaktaydı.

Koza satışlarının olduğu haziran ve temmuz ayları ile birlikte civar köy ve vilâyetlerden, fabrikalarda çalışmak üzere pek çok işçi şehre gelmekteydi. Çoğunlukla ipek sanayinde çalışan bu mevsimlik işçiler şehrin nüfusunda epey hareketlilik meydana getirmekteydi. Bu nüfusun bir kısmını mevsimlik işçi aileler -ki bu aileler kiralık evlerde ikamet ediyorlardı-diğer kısmını da evli olmayan veya ailesini bırakıp gelen işçiler oluşturmaktaydı. Bekâr hayatı yaşayanlar otel ve hanlarla birlikte iş yerlerine ait esnaf odalarında barınıyorlardı (Kurt, 2002, s. 716).

Şehrin nüfus çeşitliliği keskin hatlarla olmasa da mekânsal olarak izlenebilir bir yapılaşma sunmaktadır. Nüfusun büyük çoğunluğu oluşturan Müslümanlarla birlikte Rum, Ermeni ve Yahudi nüfus ta

bulunmaktaydı. Bu gruplardan Rumlar aslında Bursa'nın yerli halkı idiler ve çoğunlukla Altıparmak, Çakırhamam ve Kayhan civarında ikamet etmekteydiler. Diğer bir grup olan Ermeniler ise Setbaşı, Çobanbey ve Namazgâh civarındaki mahallelerde bulunmaktaydı. Rumlar ve Ermenilerin mahallelerinde kendilerine ait kilise ve okullar yer almaktaydı. Üçüncü grup ise daha kapalı bir yaşam süren Yahudilerdi ve Tophane'nin hemen altındaki Kuruçeşme ve Altıparmak mahallelerinde yerleştiler. 1310 Vilayet Salnamesine göre 1892 yılında Yahudilere ait 3 havra bulunmaktadır. (1310, s. 311)

Bursa'da Müslümanlar ve gayrimüslimler mahalle yerleşimi olarak her ne kadar belirlenmiş olsa da mahalleler arasında keskin sınırlar bulunmamakta hatta bazı mahalle ve köylerde Müslümanlar, Ermeniler ve Rumlarla birlikte ikamet etmekteydi. Pek çoğu ticaretle uğraşan gayrimüslimlerden Ermeniler 19.yüzyılın sonlarında, yoğunlukta oldukları Setbaşı civarında özellikle gazino tarzı eğlence mekânlarını işletmekteydiler. Bursa gazetesinde ilanı olan eczanelerin neredeyse tümünün Ermenilerce işletildiğini ayrıca gayrimüslimlerin komisyonculuk, emanetçilik ve Avrupa'dan getirdikleri ithal malların, dikiş makinesi, saat, konyak, viski vb. içki ile züccaciye gibi çeşitli ürünlerin satıldığı mağazalardan oluşan ticari dükkânlara sahip olduklarını görmekteyiz (B.G.no: 2,20,27,78,100,112,113).

19. yüzyıl sonu Bursa şehrinin bu genel görünümü yanında şehrin toplumsal hayatında kadının yerine bakmak istediğimizde yukarıdaki bilgiler gibi net verilere ulaşmak mümkün olmamaktadır. Aslında Osmanlı tarihinde kadınıla ilgili çalışmaları incelediğimizde pek çoğunun saray hayatı ve çevresinde yer alan kadına dair olduğu görülmektedir. Bu durumun Osmanlı saray hayatının özellikle Avrupalılar tarafından her zaman ilgi çekici bulunması, dolayısıyla Avrupalı seyyahlar, devlet adamları, sanatçılar tarafından kayda geçirilen, saray hayatına dair yazılı ve görsel verilerin günümüze ulaşmış olması ile de ilgisi vardır. Saray hayatı dışında gündelik şehir hayatında kadının yaşamına dair bilgilere ulaşmak için çoğu zaman farklı disiplinlerdeki çalışmalar içinden örneklere bakmak gerekmektedir.

Dönemin toplumsal hayatında kadınların görünür olduğu önemli alanların başında edebiyat ve basın yayın çalışmaları gelmektedir. Edebiyat, sanat alanında varlık gösteren kadınlarla ilgili bilgilere 19. yüzyıl sonunda yayınlanmaya başlayan gazete ve dergiler aracılığıyla ulaşmaktayız. Bu dönemde basın hayatında kadınların yer almaya başlaması Tanzimat döneminde eğitim alanındaki yenileşme hareketlerinin sonucu olarak görülmelidir.

Tanzimat döneminde pek çok yenilik hareketinin içinde eğitim faaliyetlerinin önemi büyük olmuştur. Müslümanlar ve gayrimüslimler tarafından açılan okullar eğitim oranının yükselmesine imkân sağladığı gibi bir Osmanlı aydın kadrosunun yetişmesine de zemin hazırlamıştır. Özellikle kız çocukları için açılan okullar, o güne kadar eğitim hayatına kısmen dâhil olabilen kadınlar için toplumda görünür olmanın ilk adımları olmuştur.

Genellikle İstanbul, Bursa gibi büyük şehirlerde eğitim hayatına sahip, gazete, dergi, roman okuyan kadınlar zamanla duygu ve düşüncelerini ifade etmek için kalemlerini kullanmaya başlarlar. Bursa'da 1886-1891 tarihleri arasında yayımlanan ilk edebiyat ve sanat dergisi Nilüfer'de Nigâr Hanım ve Şaire Hanım adıyla şiirleri yayınlanan iki kadın (Alagöz, 2016, s. 74) bu dönem için iki örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Nilüfer Mecmuası yönetici kadrosunun, hem edebiyat tarihi hem de toplum hayatı içerisinde kadının rolüne önem verdiği görülmektedir. Kadınların da okuma-yazma bilmesi ve eserler meydana getirmesi gerekliliği, bir iftihar vesilesi olarak okuyucuya sunulmuştur. Bu çerçevede kadın şairelere de yer veren bir mecmua konumundadır (Alagöz, 2016, s. 75).

Bursa özelinde kadının çalışma hayatında görünür olmaya başladığı en önemli alan şüphesiz kozacılık faaliyetleridir. Şehirde yüzyıllardır yapılan kozacılık faaliyeti aslında çoğunlukla kadınların yer aldığı bir alandır. Çünkü kozacılık 19.yüzyıla kadar geleneksel yöntemlerde ve hane içinde yapılmaktaydı. Bu sebeple hane halkından kadınlar ve kız çocukları dut yaprağından kozanın işlenmesine hatta ipliklerin dokunmasına kadar her aşamada doğal olarak yer almaktaydı. İpek üretimindeki sanayileşme hareketleri ile birlikte bu geleneksel yöntem zamanla yerini fabrikalardaki makine destekli üretime bırakmıştı. Böylelikle Bursalı kadınlar bu fabrikalarda çalışma hayatına başlamış bulunuyordu. Ancak fabrikalarda çalışan kadınların büyük oranı gayrimüslim kadınlardan oluşmaktaydı. Kaygalak, İngiltere'nin Bursa Konsolosu olan J. Maling'in 1872 tarihli raporundaki verilerine göre 1872 yılında Bursa'daki 90 ipek fabrikasında çalışan toplam 5145 işçinin % 84'ünün yetişkin kadınlar, %12'sinin yetişkin olmayan kadın/çocuklar olduğunu

yazmaktadır (2008, s. 152). Bu örnek Bursa’da geleneksel üretimden sanayi üretimine geçişte ücretli emek saflarında kadınların başta geldiğini göstermektedir.

2.1. 19. Yüzyıl Bursa’sında Basın ve Bursa Gazetesi

Bursa’da basın hayatı 1869’da çıkarılmaya başlanan Hüdavendigâr adlı resmi gazete ile başlamıştır. Hüdavendigâr, Bursa’nın hem ilk hem de resmi matbaası olan Vilâyet matbaasında basılıyordu. Gazete yaklaşık yetmiş yıllık yayın hayatında zaman zaman ismini ve kadrosunu değiştirmiş, bununla birlikte Bursa’nın en uzun ömürlü yerel gazetelerinden biri olmuştur.

Vilâyet matbaasının ardından Bursa’da özel girişimle açılan iki matbaa Feraizcizade ve Murat Emri matbaalarıdır. Feraizci Şakir Efendi kurduğu özel matbaasında basarak yayımladığı (H. 1305-M. 9 Aralık 1886) “Nilüfer “ dergisi ile ilk özel süreli yayını Bursa basın hayatına sunar(Mülâzım Abdülkadir:2008, 20). Bursa’nın ilk yerel gazetesi ise Murat Emri’nin, dönemin Valisi Mahmut Celettin Paşa’dan siyasi bir gazete imtiyazı talep ederek (B.G.no:1) 30 R.Evvel 1308/12 Kasım 1890’da çıkarmaya başladığı Bursa gazetesidir.

Bu çalışmaya da kaynaklık eden Bursa gazetesi, Murat Emri’nin şahsi gayretleri ile dönemin basın hayatındaki zorluklarına rağmen uzun yıllar çıkarılmıştır. Bursa gazetesi, Bursa Eski Basma ve Yazma Eserler Kütüphanesi’nde 5578 numarada kayıtlı, 1’den 150’ye kadar sayıları üç cilt halinde bulunmaktadır. Bunun dışında gazeteyle dair bazı nüshalar özel koleksiyonlarda da yer almaktadır. Eski Eserler Kütüphanesi’nde kayıtlı gazetenin 1-48 arasındaki sayılarını ihtiva eden ilk ciltteki nüshalar 30x43 ebadında ve 2 yaprak/4 sayfa olarak basılmıştır. İkinci (49-99 arası sayılar) ve üçüncü ciltte (100-150 arası sayılar) yer alan nüshalar 23x30 ebadında ve 4 yaprak/8 sayfa olarak çıkarılmıştır. Gazete sayılarında ilk sayfanın sağ üst köşesinde gazetenin numarası, altında ise “idare yeri Cami-i Kebir karşısında Emri Kütüphanesidir” ibaresi yer alır. Sol üstte kaçınıcı sene olduğunu belirten ibare ile gazetenin peşin ve abone fiyatı yazılır. Gazetenin başlığının altında “Haftada bir neşr olunur Osmanlı gazetesidir.” ibaresi görülür. Haber sütunlarının hemen üzerinde sağda hicri, solda miladi gün, ay ve yıl belirtilmektedir.

Bursa gazetesi Hüdavendigâr Vilayeti ile ilgili her konuda habere, makaleye, tanıtıma ve ilana yer vermiştir. İlk sayfada “Tevcihat” başlığı altında çoğunlukla resmi tebligatlar, vilayete dair kararlar, rütbe ve madalya haberlerine yer verilmiştir. Genellikle ikinci ya da üçüncü sayfa ”Vilâyet Havadisleri” genel başlığında toplumsal hayatta meydana gelen yerel haberler yer almaktadır. Bu kısım kısmen, bugünkü gazetecilikte 3.sayfa haberleri dediğimiz nitelikte haberlerden oluşmaktadır. Vilayette meydana gelen bıçaklama, yaralama, kavga, öldürme gibi olayların yanında belediye çalışmaları, vilayete atanan veya vilayetten tayin olan memurlar, ulaşım gibi şehir hayatına dair gündelik olaylara dair haberlere yer verilmektedir. Buradaki haberlerin, vilayetin tüm sancaklarından muhabirler aracılığıyla düzenli olarak gazete sütunlarında yer aldığı görülmektedir. Bazı sayılarda Vilayet Havadisleri başlığı altında “Karesi Muhbirimizden/ Karahisar Muhbirimizden” gibi başlıkları ile sancakların kaza ve köylerinden haber sütunları yer almaktadır.

Gazetenin ilk sayfasının üstünde yer alan “Menafi-i âmmeye ve fûnun ve maarife müteallik âsârîçün sütunlarımız açıktır.” ibaresine binaen halktan kişilerin de gazeteye gönderdiği eleştiri, tebrik ve şahsi fikrini beyan eden yazı ve mektubun pek çok sayıda aynen yayımlandığı görülmektedir. Yayımlanan bu yazı ve mektuplardan kimileri, gazetede yayımlanan bir haberin doğruluğu ya da haberin aslında farklı şekilde meydana geldiğini açıklayan ya da belediye çalışmaları, sanayi, şimendifer, ahlak ve şehrin gelişmesine yönelik yapılabileceklerle dair vilayet sakinlerinin görüşlerini bildiren tarzda yazılardır. Gazeteye gönderilen bu yazıların aynen yayımlanması Murat Emri’nin gazetelerin halkın sesi olduğuna dair bir rolü olduğuna inancını da göstermektedir. Murat Emri bu görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir:

“Gazeteler bazen bir takım kesianın suret-i tahirde hukuklarına tecavüz eder gibi makaleler yazsalar bile mevsuk-ul kalam zevatın imza ve mühürlerini almaksızın onu yazmamışlardır ve yazamazlar. Benabirin gazetelerde yazılan makalat müştaka tarafından cevab-ı mukabele olunmadıkça ayn-ı vakı’dır ve haber-i sadıktır. Çünkü nizam-ı seniyye aleyhinde bir satır yazı yazılan kimseye iki satır mukabele ve cevabı mecanen gazeteye derc ettirmek hakkını ihsan etmiştir. Bu halde aleyhinde yazı yazılmış olan adam susarsa hakkında söyleneni “âleme karşı kabul ettim” demek değil midir? Haklı ya! “Cevaba tenezzül etmem” demek te pek büyük gaflettir zira gazete öyle bir adi yahut âli delal hükmündedir ki edâni ve eâli nezdine

gider ve onların teveccüh veya nefretlerini celb eder. Bir memleketin gazetesi ise merrât-ı terakkisi hükmündedir.” (B.G.no: 58)

Murat Emri görüşlerinde de ifade ettiği üzere gazeteleri sadece, meydana gelen olaylardan halkı haberdar etmeleri değil kişilerin kendileri hakkında yazılanları doğrulamak ya da doğrusunu izah etmek aynı zamanda memleketin terakkisi için bir fırsat olarak ta görmektedir. Murat Emri, basının sıkı bir sansür altında tutulduğu II. Abdülhamit dönemi olması hasebiyle özellikle itidalli bir gazetecilik anlayışıyla basın hayatında yer almıştır. Murat Emri gazetecilik mesleğine ve gazetelerin amme menfaati güden yayınlar olduğuna olan inancını ve bağlılığını, gazetenin toplumsal hayattaki rolüne ve önemine dair görüşlerini gazetenin ilk sayısından itibaren zaman zaman uzun sütunlar halinde yazıya dökmüştür. O’na göre gazeteler, şahıslara dokunmaksızın halka zarar verecek durumları ortaya çıkarmak, şehirdeki gelişmeleri halka duyurmak ve vilâyete ait bilgi ve icraatı diğer yerlerdeki insanlara duyurarak yeniliklerin yayılmasında önemli bir rol üstlenirler (B.G.no: 1, 2, 66)

Bursa gazetesinde Vilayet haberleri dışında halkı belli konularda aydınlatmak, dünyada meydana gelen değişimlerden, icat ve keşiflerden, yeniliklerden haberdar etmek için fen, hukuk, edebiyat gibi başlıklarda periyodik yazılar yazılmıştır. Bu yazılar hukuk (soru-cevap- açıklama), din, tercüme, sanayi, kitap tanıtımı veya bilimsel konulardadır. Murat Emri halkın yeniliklerden haberdar olmasını önemseydiği kadar okuma kültürünün artması için de çaba sarf etmiş zaman zaman kitaplar hakkında bilgiler ve kitap tanıtımları yapan yazılara yer vermiştir.

Gazetenin son iki sayfası ise daha ilk sayıdan itibaren ilanlara ayrılmıştır. Bu ilanlar Vilayette faaliyet gösteren tüccar, esnaf gibi çeşitli meslek gruplarının ürünlerini ve hizmetlerini tanıtmaktadır. Gazetede ilan sürekliliği olan meslek gruplarından bazıları şekerci, saatçi, kavaf, dikiş makinesi bayii (Singer), meşrubat ve alkollü içki, sigorta acentesi, emanetçi, eczane, hırdavat, takunyacı, boyacı, pastırmacı gibi dönemin tüccar ve esnaf gruplarına aittir. Gazetede yer alan ilanlar bu çalışmanın dışında olmakla beraber dönemin ticaret hayatının kimler tarafından ve ne şekilde sürdürüldüğünü gayet net bir şekilde gözler önüne sermektedir. Örneğin ilanlara bakıldığında şekerci, kavaf gibi geleneksel esnaf gruplarının Müslümanlardan, Avrupa’dan getirilen eşyaların satışını yapan çarşı esnafının ise çoğunlukla gayrimüslim halktan olduğu görülmektedir.

Bursa gazetesi sütunlarında yer verdiği haberler, yazılar, ilanlar ve çeşitli makale ve okuyucu mektupları ile bize 19. yüzyılın son çeyreğinde Bursa sosyal hayatının bir belgeselini sunar gibidir. Farklı din ve etnik gruplardan oluşan bir sosyal yapıda ilişkilerin nasıl kurulduğu, bir şehrin gelişimi için yapılan siyasi, sivil, kültürel ya da ekonomik çabaların, girişimlerin neler olduğu, insanların gündelik hayatta nelerle karşılaştığı, nelere tepki verdiği ya da ne tür olaylar yaşadığına dair pek çok bilgiyi gazete sütunlarından öğrenmekteyiz. Bu bilgilerin arasında gündelik hayatta kişiler arası yaşanan çatışmaları ele alan haberler, incelenen dönemdeki tebaa, cinsiyet ya da sosyal statü bakımından insan ilişkilerine bir projeksiyon tutmaktadır.

3. Araştırmanın Metodolojisi, Amaç ve Önem

Çalışmada 19. yüzyılda Hüdavendigâr Vilayetinde çıkan ve yerel bir gazete olan Bursa gazetesinin 1891-1892 yılları arasında yayınlanan nüshaları araştırmaya tabi tutulmuştur. Bursa gazetesinin 7 Kasım 1891 (4 Rabiulahir 1309) – 7 Kasım 1892 (16 Rabiulahir 1310) yılları arasında yayımlanan 49 ve 95 arasındaki toplam 47adet nüshasında kadınların fail veya mağdur olduğu haberler incelenmiştir. Çalışmada, kadınların toplumsal hayatta hangi tür olaylarda fail ya da mağdur olarak yer aldığı, bu olaylarla ilgili gazete haberlerinde kadınların nasıl sunulduğu, bu sunumların cinsiyet, tebaa, yakınlık derecesi ya da kişilerin nitelenmesi bakımından nasıl farklılık gösterdiği analiz edilmiştir.

Çalışmada incelenen haberler, gündelik yaşamın içinde kişiler arasında meydana gelen olayları konu almaktadır. Bu olayları incelediğimizde, kadının 19.yüzyılın sonunda Bursa gibi önemli bir şehrin gündelik hayatında nelerle karşılaştığı, ne tür mağduriyetler yaşadığına dair bilgilere ulaşmaktayız. Kadının karşılaştığı bu durumların gazetede nasıl yer aldığını, birbiri ile ilişkili kategoriler üzerinden yapılan tümevarımcı bir analiz, bize dönemin Bursa’sında kadının konumlandırılışına dair önemli bilgiler sunmaktadır. Çalışmanın örnekleme ve incelenen zaman dilimi kadının hem aile yaşantısına hem de sosyal hayattaki yerine dair veriler sunması bakımından da alandaki benzer çalışmalardan ayrılmaktadır. Kadının bizzat fail ya da mağdur olarak yer aldığı olaylar, incelenen dönemde kadının sosyal yaşama katılımına dair örnekler vermekle birlikte kadının bu haberlerde sunulma şekli de cinsiyet, tebaa, mekân, niteleme gibi farklı

kategoriiler üzerinden dönemin kadın algısına dair veriler sunmaktadır. Çalışmanın amacı bu verilerden yola çıkarak bahsi geçen dönemde Bursa gazetesindeki kadına dair haberlerin analizinden hareketle toplumsal yaşamında kadının sunumuna dair görüntü yakalamaktır.

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada 19.yüzyılda basında yer alan kadın haberlerini incelemek amacıyla içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım&Şimşek, 2000, s. 162). İçerik analizinde hedef, sorunun sistematik ve tarafsız bir şekilde sunumudur. Bunun için incelenen metinlerdeki kelimeler doğrudan veri olarak alınabileceği gibi bazen cümlelerde ya da paragraflardaki anlamlar da veri olarak alınabilir. Verilerin kodlanması olarak nitelendirdiğimiz bu bölümler birbirine benzer olmalarına göre aynı kodlarla isimlendirilir. Bu aşamada daha önceden belirlenmiş kavramlara göre kodlama yapılabileceği gibi belirli bir kuramsal temeli olmayan araştırmalarda kodlama, araştırmacının verileri tümevarımcı bir analize tabi tutması sonucu araştırmacı tarafından oluşturulabilir (Yıldırım&Şimşek, 2000, s. 168). Bu çalışmada incelenen haberler de tümevarımcı bir analizle ele alınmış, kodlar doğrudan verilerden üretilerek kavramsal yapı oluşturulmuştur.

İçerik analizinin kodlamadan sonraki safhası olan temaların bulunması ise elde edilen kodlamaların belirli kategoriiler altında toplanması ile sağlanmıştır. Temalarla anlamlı ilişkiler ortaya koyan kategoriiler oluşturulmuştur. Kategoriiler oluşturulurken 49 ve 95 arasındaki toplam 47 adet nüshada yer alan hırsızlık, darp, tartışma, taciz gibi gündelik hayatta kişiler arasında meydana gelen olaylara dair haberler incelenmiştir. Bu haberlerin bir kısmı polisin ya da zabitanın müdahil olduğu bu suretle polisten alınan bilgiye dayalı olarak haberleştirildiği, bir kısmı da gazete muhbirlerinin araştırıp kaleme alması ile gazetede yer alan haberlerdir. Bu kategoriiler, incelenen haberlerin cinsiyet, sosyal sınıf, tema, yakınlık kategorisi, kişilerin nitelendirilmesi ve olayın geçtiği yer bakımından belirtilmesi şeklinde oluşturulmuştur. İncelenen 127 haber içinde kadınların fail ya da mağdur olarak yer aldığı 20 haber tespit edilmiş ve bu haberler aynı kategoriiler altında incelemeye alınmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini 1890 yılında Hüdavendigâr Vilayetinde çıkarılmaya başlanan Bursa gazetesi oluşturmaktadır. Bursa gazetesinin 30 yıla yakın yayımlanması ve tüm sayıların mevcut olmamasından dolayı belli bir dönemdeki yayımları dikkate alınarak tabakalı örnekleme uygulanmıştır. Böylece çalışmada örneklem olarak gazetenin1891-1892 yıllarında yayımlanan 49-95 sayıları arasındaki toplam 47 sayı seçilmiştir. Bu sayılarda yer alan haberlerden, kadının fail veya mağdur olarak geçtiği haberler ayrıştırılmış ve bu haberlerin analizi ile çalışma tamamlanmıştır.

Çalışmada, günümüzde “3. Sayfa haberleri” olarak nitelendirilen bıçaklama, yaralama, öldürme, tecavüz, kaza ve yangın gibi gündelik hayatta meydana gelen olayları konu alan haberler incelenmiştir. Bu haberler Bursa gazetesinde “Havadis-i Vilayet” başlığı altında yer almaktadır. İncelenen sayılarda bu tür olayların yer aldığı 127 adet haber tespit edilmiştir. Bu haberler arasında kadınların fail veya mağdur olarak yer aldığı toplam 20 haber içerik analizine tabi tutulmuştur.

3.3. Araştırma Kategoriilerinin Oluşturulması

Çalışmada incelenen verilerin analizi için mevcut bir kavramsal yapı kullanılmamış, veriler tümevarımcı bir analize tabi tutulmuştur. Verilerden çıkarılan kavramlardan yola çıkılarak kodlama yapılmıştır. Bu yolun tercih edilmesinin sebebi gazetenin yayımlandığı dönemdeki dilin, gazetenin haber anlayışının ve haber üslubunun kendine has özellikler taşımasıdır. Bu özellikler, dönemin toplumsal hayatında kadının ne şekilde yer aldığı, kadının sosyal hayata katılımı ve bu katılımın sınırlılıkları hakkında gazetede yer alan haberler aracılığıyla bize bilgi sunmaktadır.

Çalışmada haberlerin incelenerek kodlanması sonucu 6 kategori başlığı oluşturulmuştur. Bu kategoriiler; tema, mahalle, tebaa (sosyal sınıf), cinsiyet, yakınlık kategorisi ve nitelendirme olarak belirlenmiştir. Bu kategoriilerin içeriği şu şekildedir:

Fail (F) /Mağdur (M): İncelenen haberlerde kadınların olayı gerçekleştiren (fail) ya da olaydan etkilenen (mağdur) olarak ne şekilde yer aldığını ortaya koyan kategoridir.

Tema: İncelenen haberlerde olayların içeriği ile ilgili konu başlığını ifade eden temalar oluşturulmuştur. Buna göre aile içi şiddet-tartışma, kaza, bıçaklama, darp, gürültü, hak arama, hırsızlık, tecavüz, tecavüze yeltenme, uygunsuz davranış ve vefat olmak üzere 11 tema belirlenmiştir.

Cinsiyet: Gazetede yer alan haberlere baktığımızda olayların sadece bir kadın hakkında, kadınlar arasında meydana gelen olaylar hakkında ya da bir veya daha fazla kadın ve erkek arasında meydana gelen olaylar hakkında olduğu görülmüştür. Buna göre haberler cinsiyet bakımından kadın, kadın-kadın ve kadın erkek arasında geçmesi bakımından üç alt kategoride incelenmiştir.

Tebaa: Osmanlı toplumu genel olarak Müslümanlar ve gayrimüslimler olmak üzere iki sınıfa ayrılmıştı. Bu yönüyle din ve mezhep farklılığı ile belirlenen bu iki sosyal sınıf yaklaşımı 1876'da kabul edilen ilk Osmanlı Kanun-i Esasisi ile Osmanlı vatandaşlığı anayasal düzeyde gündeme gelmiştir. Hukuki anlamda bu düzenleme olsa da Bursa gazetesinde kişilerden muhacirlik, meslek/zanaat ya da etnik/dini bir nitelime ile bahsedildiği görülmüştür. Haberlerde, özellikle mensup olunan tebaa bakımından kadınların ve erkeklerin farklı şekilde sunulması, kadına dair haberlerin analizinde önemli bir kategori olarak görülmüştür. Bu anlamda kadınlara dair haberlerde Ermeni, Türk ve Yahudi olmak üzere 3 tebaadan bahsedildiği tespit edilmiştir.

Mahalle/Köy: Bursa gazetesinin çıkarıldığı dönemde bugünkü idari yapılanması ile Bursa, Hüdavendigâr Vilayetinin bir sancağı durumundadır. Gazete, 5 sancağı kapsayan Hüdavendigâr Vilayetindeki olaylarla birlikte merkezi yönetime dair haberlere de yer vermektedir. Ancak bugünkü idari yapılanmaya denk gelmesi ve Bursa şehrini temsil etmesi bakımından analize tabi tutulacak haberler Bursa sancağını kapsayacak şekilde incelemeye alınmıştır. Gazetede yer alan Karesi, Karahisar, Kütahya ve Bilecik'te meydana gelen olayları aktaran haberler çalışmanın dışında bırakılmıştır. Böylece gazetede ki haberler Bursa mahalle ve köylerini kapsamaktadır.

Yakınlık Kategorisi: Haberlerde yer alan kadınların, haberlerdeki diğer kişilerle olan yakınlığını ortaya koyan kategoridir. Zevce, kerime, valide, familya, manevi evlat ve yabancı olmak üzere 6 kategori belirlenmiştir.

Nitelendirme/Sıfat: Gazete haberlerinde kadınlar sadece isimleri ile nitelendirilmemiş, isimlerinden önce tabi oldukları kişi/aileye dair tanımlamalarla birlikte yazılmıştır. Bu durum, Osmanlıda soyadı kullanımının olmadığı düşünüldüğünde normal görülebilir. Ancak erkeklerin isimlendirilmesinde kadınlarda olduğu gibi yakınlık ya da himaye belirten nitelendirmelerin nadiren kullanılması kadınlar için bir aidiyet nitelemesinin kullanımının kadının konumlandırılmasında bir farklılık olduğunu düşündürmektedir. Kadınların isimlendirilirken neye ya da kime tabi edildiklerini ortaya koyması bakımından önemli görülen bu sıfatlar nitelendirme/sıfat kategorisinde değerlendirilmiştir.

Oluşturulan bu kategoriler ışığında belirlenen çalışma soruları şunlardır:

- Haberlerde yer alan kadınların fail ya da mağdur olma dağılımı nedir?
- Haberlerde hangi temalar (konular) işlenmiştir?
- Kadınların haber temalarına göre fail ya da mağdur olma dağılımı nedir?
- Kadınların yer aldığı haberlerdeki olaylarda cinsiyet dağılımı nedir?
- Haberlerde kadınlar hangi tebaaya aittir?
- Haberler hangi mahallelerde geçmiştir?
- Haberlerde kadınlar hangi yakınlık kategorisinde yer almaktadır?
- Haberlerde kadınlar nitelenirken hangi sıfatlarla anılmıştır?

Bu sorular üzerinden yapılan kodlama ve sınıflandırma ile temalar ve temalar arasındaki anlamlı ilişkiler ortaya çıkarılarak incelenen dönemde kadının sosyal hayatının basına ne şekilde yansıtıldığı, bu yansıma ile kadının basında nasıl temsil edildiği analiz edilmiştir.

4. Bulgular

Kadınlara ilgili haberlerin analiz edilmesi ile istatistikî olarak elde edilen veriler çalışma soruları ile ilişkilendirilerek analiz edilmiştir. Bulgular kısmında, verilerden elde edilen kategoriler, birbirleri arasındaki ilişkinin anlam düzeyini açığa çıkaracak şekilde karşılaştırılmıştır. Böylece farklı değişkenlerin tek başına ele

alınması ile elde edilen bulgular, bu değişkenlerin birbiri ile ilişkisini ortaya çıkaracak şekilde aynı tabloda karşılaştırılması, söylemin içindeki örtük anlamlara ulaşılmasını sağlamıştır. Çalışmanın geri kalan kısmında, okuyucunun haberin içeriğinden haberdar olması ve bulguları anlamlandırmasına kolaylık sağlaması için gazetedeki haberler dipnotlarda haberin aslına sadık kalınarak ve gazete numarası ile birlikte verilmiştir.

4.1. Haberlerdeki Yer Alan Kadınların Fail ve Mağdur Olma Dağılımı

Tablo 2. Bursa gazetesindeki haberlerde yer alan kadınların fail veya mağdur olma dağılımı.

Kadının Fail/Mağdur Olma Durumu	Haber Sayısı	Yüzde
F	1	5
F	1	5
F	2	10
FM	1	5
FM	1	5
M	3	15
M	2	10
M	2	10
M	2	10
M	1	5
M	1	5
M	1	5
M	1	5
M	1	5
TOPLAM	20	100

Bursa gazetesinde yer alan kadınlarla ilgili haberlerin içerik incelemesine baktığımızda % 70'inde kadınların mağdur konumunda olduğunu görmekteyiz. Haberlerin %20'sinde kadınlar fail durumunda iken %10'luk kısmında ise hem fail hem de mağdur olarak yer almışlardır. Kadınların hangi tür olaylarda fail ya da mağdur olarak yer aldıkları konusu haber temaları kategorisi ile açığa kavuşmaktadır.

4.2. Kadın Haberlerinde İşlenen Temalar

Tablo 3. Bursa gazetesindeki kadınların yer aldığı haberlerin temalara göre dağılımı.

TEMA	Haber Sayısı	Yüzde
Aile İçi Şiddet-Tartışma	4	20
Bıçaklama	3	15
Darp	2	10
Hırsızlık	2	10
Tecavüze Yeltenme	2	10
Kaza	2	10
Tecavüz	1	5
Uygunsuz Davranış	1	5
Gürültü	1	5
Hak Arama	1	5
Vefat	1	5
TOPLAM	20	100

İncelenen gazete sayılarındaki haberleri tema yönünden incelediğimizde 6 temanın öne çıktığını görmekteyiz. Bunlardan ilki incelenen haberlerin %20'sini oluşturan aile içi şiddet-tartışma temalı haberlerdir. Aile içi şiddet vakaları günümüzde de önemli bir toplumsal sorundur. Konunun, günümüzdeki aile içi şiddet vakaları ile benzerliğini örneklendirmesi bakımından bazı haber konularına yer verilmesi faydalı olacaktır.

49. sayı: Bursa'nın Seyyidnasır mahallesinden Boyacı Rıza nam şahsın zevcesi Münire'yi darp etmesiyle mezburenin hamil bulunduğu 1,5 mahlık çocuğunu düşürdüğü.

63. sayı: Yirmi beşinci cumartesi gecesi Balıklı Sagır karyesinden Mella oğlu Laz Mustafa'nın Veled-i Saray mahallesinde kaim validesi yanındaki familyasını cebren almak üzere iken mezburelerin vaki' olan feryatları üzerine mahalle bekçisi Raif derhal mahalle-i mezkure giderek merkumu derdest etmiş ise de merkum Mustafa bekçinin bıçak teşhiri ile elinden kurtulduğunu müteakip bir elde silah anda ahd eylediği ve mütecasir merkumun derdest-i taharri eylediği işitilmiştir.

66. sayı: Şehr-i halilin dokuzuncu Pazar günü Kara Mehmet oğlu Hasan kendi haremiyle yanlarında zuhur eden münazaada zevcesini sopa ile darp eylediği gibi mezbure dahi can acısı ile zevcinin başını taşla yaraladığı

79. sayı: Geçen Pazar ertesi günü Pazar-ı Esb mahallesi Kürt Mahmut ile zevcesi Hayriye beynlerinde vuku bulan münazaada zevcesi merkum Mahmut'u sopa ile ağır surette başının birkaç yerinden cerh eylemiş merkum hastaneye kaldırılmış ve almış olduğu cerihadan müteessiren iki gün sonra vefat eylemiş ve katile mezbure derdestle tevkifhaneye ilka edilmiştir.

Haber içeriklerinde görüldüğü gibi aile şiddet olaylarından 2'si yaralanma, 1'i ölüm, 1'i de çocuk düşürme ile sonuçlanmıştır. Bu sonuçlar aile içi tartışmaların boyutunun büyüklüğü, tartışmaların sıradan olmadığı, uygulanan şiddetin tek taraflı olmadığı yani erkek kadar kadının da şiddet uyguladığı bilgisini vermektedir. Haberlerin sunumunda kullanılan "zevcesini sopa ile döven, eşini döven gibi ifadelerden tartışmalarda erkeğin daha ön planda olduğu, şiddetin öncelikle erkek tarafından uygulandığı, erkeğin şiddet uygulamasına karşılık olarak kadının kendini savunma amacıyla şiddete başvurduğu anlaşılmaktadır.

Gazetede vakalarla ilgili haberlerde genel olarak yer, kişi/kişiler, zaman, sebep ve sonuç bilgileri yer almakta hatta bazı haberlerin devamında, ayrı bir başlıkta, gazete yazarları tarafından konunun ahlaki, toplumsal ya da konunun gündelik hayattaki önemi bakımından değerlendirmelere yer verilmiştir. Ancak incelenen haberlerde bu 4 vakanın 2'sinin yaralanma, 1'inin ölüm, 1'inin de çocuk düşürme gibi insan hayatını ciddi şekilde etkileyen olumsuzluklarla sonuçlandığını görmekteyiz. Bu ciddi sonuçlarla birlikte vakalarda tartışmanın hangi sebeplerle meydana geldiğine dair bilgiler çoğunlukla yer almamaktadır. Karı-koca arasındaki tartışmaları konu alan haberlerin içeriğinde tartışma sebebine dair herhangi bir bilgi sunulmamasına karşı gazetede erkeklerin fail ya da mağdur olduğu ve polise intikal etmiş olaylara dair haberlerde tartışmanın ya da kavganın hangi sebepten ileri geldiğine dair bilgiler genellikle yer almaktadır. Benzer olayların aktarıldığı haberlerde olaylara dair bilgi derinliğinin failin/mağdurun kadın olduğunda daha az, erkek olduğunda ise daha detaylı olması dikkat çekici bir durum olarak görülmüştür. Bu durum, haberlerde kadınlarla ilgili isim, mensup olduğu tebaa ve olay hakkında genel bilgi dışında bilgilere yer verilmemesinin, Osmanlı toplumunda kadın ve aile konusunun bir mahremiyet çerçevesinde ele alınması ile ilgili bir yaklaşım olarak yorumlanabilir. Bu yönüyle aile içi şiddet temalı haberler, gazetede diğer hırsızlık, yaralama, tartışma gibi haberlerin içeriğinde yer alan bilgilere göre çok kısır kalmaktadır. Bu durum aile içi şiddet haberlerinin basında belli bir haber değeri taşıdığını ancak aile ile ilgili konuların mahrem olarak düşünüldüğü için haber içeriğinde detaylı bilgiye yer verilmediğini düşündürmektedir. Bu düşünce ise aile içi şiddetin toplumsal bir sorun olarak ele alınmasından ziyade sonuçlarının boyutu ya da kişilerin gördüğü zararı bildiren haberler olarak değerlendirildiği sonucuna götürmektedir. Ancak Osmanlı kadı defterlerinde boşanma, miras, anlaşmazlık gibi davaların detaylı kayıtları düşünüldüğünde, dönemin gazetecilik anlayışında hukuki süreci işleyen ya da olaylara dair yeterli bilginin olmadığı ve aile ve kadın olarak iki önemli konunun ele alındığı haberlerin topluma sunumunda hassasiyet gösterildiği yine mahremiyetle ilişkili olarak yorumlanabilir.

Aile içi şiddet temasından sonra yoğunluğu olan bir diğer tema % 15 oranla bıçaklamadır. Bıçaklama haberlerinde ilginç olan durum hepsinin At Pazarı mahallesindeki umumhanelerle ilişkili olmasıdır. Bu mahalle ile ilgili tartışma ilerleyen bölümlerde yapılacaktır.

Bursa gazetesindeki kadına dair haberlerdeki diğer önemli temalar hırsızlık, tecavüze yeltenme ve kaza haberlerinden oluşmaktadır. Buradaki araba çarpması¹, beygir tepmesi² ve vefat³ hakkındaki haberlerde

¹ B.G.no:62. "...Altıparmak civarında cadde üzerinde yetmiş yaşlarında Benayuce Hatun'un bir arabanın çarpmasından vücudunun bazı mahalleri yaralandığı ve derhal mezbure Guraba Hastanesi'ne nakil edildiği gibi arabacının kim olduğu dahi polis idaresince derdest tahkik idüğü haber alınmıştır."

sadece kadınlar yer almaktadır. Araba çarpması sonucu yaralanan kadın hakkında sadece ismi, yaşı ve kazanın olduğu mahalle ismi yer almaktadır. Kaldığı anda vefat eden kadınla ilgili olarak ismi ile beraber yaşı 70 olarak belirtilmiştir. Haberde Ayşe Hatun'dan "Babadağ Muhacirlerinden Arif'in Kerimesi" olarak bahsedilmesinden yaşlı kadının bekâr olduğu, ayrıca yaşam için gayet elverişsiz bir ortamda yalnız yaşamasından da yakın ailesinin olmadığını anlamaktayız. Kuşbazlar Hanı'nda kiracı olarak yaşayan Ayşe Hatun'un vefat haberinin hemen altında Kuşbazlar Hanı ile ilgili kısa bir haber de yer almaktadır. Haberde Kuşbazlar Hanı'nın her yerinin rutubet olduğu ve zemininin de toprak olmasından dolayı hastalıklara sebep olduğundan bahsedilmektedir. Han ile ilgili olumsuz koşullardan bahsedilmesine rağmen haberin içeriğinde 70 yaşında yalnız yaşayan bir kadının bu kötü şartlarda neden yalnız yaşamak zorunda kaldığı, neden hastalandığı, nasıl öldüğü ile ilgili bilgilere verilmemektedir.

4.3. Kadınların Haber Temalarına Göre Fail ya da Mağdur Olma Dağılımı

Tablo 4. Bursa gazetesindeki kadınların haber temalarına göre fail ya da mağdur olma dağılımı

Tema	Kadının Fail ya da Mağdur Olma Durumu	Yakınlık Derecesi	Haber Sayısı
Aile İçi Şiddet-Tartışma	F	Zevce	1
Aile İçi Şiddet-Tartışma	M	Zevce	2
Aile İçi Şiddet-Tartışma	M	Familya	1
Bıçaklama	M	Yabancı	3
Darp	FM	Arkadaş	1
Darp	M	Yabancı	1
Gürültü	FM	Yabancı	1
Hak Arama	M	Valide	1
Hırsızlık	F	Zevce	1
Hırsızlık	F	Manevi evlat	1
Kaza	M	Yok	2
Tecavüz/Tecavüze Yeltenme	M	Komşu/Mahalleli	2
Tecavüze Yeltenme	M	Yabancı	1
Uygunsuz Davranış	M	Yabancı	1
Vefat	M	Yok	1
TOPLAM			20

Kadınların haberlerde fail ya da mağdur olarak yer almaları haber temaları ile birlikte değerlendirildiğinde ortaya çıkan tablonun günümüz açısından farklı olmadığını görmekteyiz.

Bursa gazetesindeki haberlerin analizinde olayların %70'inde kadınların mağdur olarak yer aldığını görüyoruz. Bu olaylarda kaza, hak arama ve vefat kategorisine giren 4 haber dışındaki 12 haberin % 25'inde kadınlar aile yakınları tarafından mağdur edilmiştir. Günümüzdeki araştırmaların da ortaya koyduğu verilere göre fiziksel şiddete maruz kaldığını belirten evlenmiş kadınların oranı yüzde 36'dır. Başka bir ifadeyle, her 10 kadından yaklaşık 4'ü eşi veya birlikte olduğu erkeklerin fiziksel şiddetine maruz kalmıştır.⁴ Bursa gazetesinde kadının mağdur olduğu bir olayda⁵ eşinin şiddetine maruz kalan bir kadının, bu şiddete karşılık eşinin başını taşla yaralayarak kendini savunduğu yazmaktadır. Kadınların mağdur olduğu diğer bıçaklama, tecavüz, tecavüze yeltenme, uygunsuz davranış ve darp olayları yakın çevredeki kişiler ya da yabancı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Haberlerde kadınların hem fail hem de mağdur olarak yer aldığı iki ilginç olay vardır. Olaylardan biri At Pazarı hamamındaki iki kadın grubu arasında geçmektedir. Hamamda aşırı gürültü yapan umumhane

² B.G.no:55. "Şehr-i sabkın yirmi dokuzuncu Cuma günü akşamüzeri Genç Ali karyesinden İdris'in familyası Hatice'yi bargirurak telef eylediği Gemlik'ten bildirilmiştir."

³ B.G.no:65. "Leyle-i mezkurenin saat bir raddelerinde Reyhan mahallesi civarında Kuşbazlar Hanı'nda mukime Babadağı Muhacirlerinden Arif kerimesi yetmiş yaşlarında Ayşe Hatun bundan üç gün evvelsi hastalanıp han-ı mezkur derununda vefat eylediği haber alınmıştır."

⁴ Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, Özet Rapor, 2014

⁵ B.G.no:66. "Şehr-i halilin dokuzuncu Pazar günü Kara Mehmet oğlu Hasan kendi haremiyle yanlarında zuhur eden münazaada zevcesini sopa ile darp eylediği gibi mezbure dahi can acısı ile zevcinin başını taşla yaraladı."

çalışanı kadınlar diğer kadınları rahatsız ettikleri için tartışma çıkmış ve olaya polis müdahale etmiştir⁶. Bir diğer olayda ise iki kadın arasında bir sebepten çıkan tartışma esnasında kadınlardan biri, diğerinin parmağını kırmıştır⁷. Bu iki olay şiddetin sadece erkeklerden kadınlara değil kadınlar arasında da gerçekleştiğini göstermektedir.

4.4. Kadınların Yer Aldığı Haberlerde Cinsiyet Dağılımı

Tablo 5. Kadınların yer aldığı haberlerdeki olaylarda cinsiyet dağılımı

Cinsiyet	Haber Sayısı	Yüzde
Kadın	3	15
Kadın-Erkek	15	75
Kadın-Kadın	2	10
TOPLAM	20	100

Kadınların fail veya mağdur olduğu haberler cinsiyet bakımından incelendiğinde vakaların üç kategoride gerçekleştiğini görmekteyiz. Bunlar tek bir kadının yer aldığı haberler, bir veya daha fazla kadın ve erkeğin yer aldığı haberler ve iki veya daha fazla kadının yer aldığı haberlerdir. Haberlerin %75'i bir veya daha fazla kadın ve erkek arasında meydana gelen aile içi şiddet, tecavüz ya da bıçaklama gibi olaylar hakkındadır. Tek bir kadının fail olduğu araba kazası, hastalıktan vefat gibi haberler ise %15 oranındadır. Bu haberlerdeki kadın profilinin tek başına yaşayan ya da yaşlı olan kadınlarla ilgili olduğunu görmekteyiz. İki veya daha fazla kadın arasında meydana gelen olayları aktaran haberler ise %10 oranındadır. Bu vakalarla ilgili haberler kadınların kendi sosyal ortamlarında yaptıkları kavga ya da gürültü kaynaklı tartışmalardır ki haber içeriğinden bu vakalarda kadınların birbirlerine şiddet uyguladıkları, ufak ta olsa yaralamalara sebep olduklarını öğrenmekteyiz.

4.5. Kadınların Mensup Olduğu Tebaa

Tablo 6. Bursa gazetesindeki kadınların yer aldığı haberlerde kadınları mensup olduğu tebaa dağılımı

Tebaa	Haber Sayısı	Yüzde
Ermeni	1	5
Müslüman	18	90
Yahudi	1	5
TOPLAM	20	100

Bursa gazetesine yansıyan kadınların yer aldığı haberlerde kadınların hangi tebaadan olduğuna baktığımızda %85'inin Türk olduğunu geri kalanının ise Ermeni ve Yahudi olduğunu görmekteyiz. Dönemin Bursa'sında nüfusun yaklaşık %10'unu Ermeni, yüzde %3'ünü de Yahudilerin oluşturduğu dikkate alınırsa haberlerdeki tebaaya göre yüzdeler dağılım paralellik göstermektedir. Ancak Osmanlıda Tanzimat Fermanı ile birlikte -en azından kanunen- Müslüman ve gayrimüslim ayrımcılığını ortadan kaldırmaya yönelik "tebaanın" Osmanlılık temelinde kullanılması için hukuki kanun ve düzenlemeler getirilse de Bursa gazetesindeki haberlerde bu kullanımın olmadığını söyleyebiliriz. Öyle ki haberlerde olaylarda adı geçen kişilere baktığımızda Müslümanların yanında Ermeni tebaasından, Yahudi tebaasından, Alman tebaasından gibi ifadeler muhakkak yer almaktadır.

⁶ B.G.no:65. "Şehr-i hal Rumi'nin ikinci Pazar günü saat on buçuk kararlarında birtakım fahişeler at pazarı hamamı içinde yekdiğerini darp etmekte oldukları gibi sair ehl-i iffet kadınların rahatlarını sulb edercesine ziyadesiyle gürültü ve şamata ettikleri civar karakolundan işitilmekle derhal yetişilerek vukuata meydan verilmeksizin men edildiği haber alınmıştır.

⁷ B.G.no:64. "Şehr-i sabıkın yirmi sekizinci gecesi Hoca Hüseyin mahallesinden bakkal Mehmet'in zevcesi Fatma ile refikası Hatice'nin beynlerinde tahaddüs eden münazaada mezburelerden Fatma Hatice'nin sağ eli orta parmağını kırmıştır.

4.6. Kadın Haberlerinin Meydana Geldiği Mahaller

Tablo 7. Bursa gazetesindeki kadınların yer aldığı haberlerin geçtiği mahallelere/köylere göre dağılımı

Haberin Geçtiği Mahalle/Köy	Haberin Geçtiği Mekânsal Birim	Tema	Haber Sayısı	Yüzde
At Pazarı Mah.	Ev	Aile İçi Şiddet-Tartışma/Hırsızlık	2	10
Bilinmiyor	Ev	Aile İçi Şiddet-Tartışma	1	5
Seyyid Nasır Mah.	Ev	Aile İçi Şiddet-Tartışma	1	5
Veledi Saray Mah.	Ev	Aile İçi Şiddet-Tartışma	1	5
Çelebi Sultan Mah.	Ev	Hırsızlık	1	5
Doburca Köyü	Ev	Tecavüze Yeltenme	1	5
Hoca Hüseyin Mah.	Ev	Darp	1	5
Reyhan Mah.	Ev	Vefat	1	5
Şeyhli Mah.	Ev	Tecavüz	1	5
Altıparmak Mah.	Mahalle	Kaza	1	5
Ortapazar Mah.	Mahalle	Hak Arama	1	5
Umurbey Mah.	Mahalle	Darp	1	5
Aksu Köyü	Köy	Bıçaklama	1	5
Gemlik-Genç Ali Köyü	Köy	Kaza	1	5
Zrafta (Konaklı) köyü	Köy	Tecavüze Yeltenme	1	5
At Pazarı Mah.	Umumhane	Bıçaklama	2	10
At Pazarı Mah.	Hamam	Gürültü	1	5
Uzun Çarşı	Çarşı	Uygunsuz Davranış	1	5
TOPLAM			20	100

Bursa gazetesinde kadınlarla ilgili haberlerden bir tanesinde mahalle ismi belirtilmemiş diğer 19 haber için ise 2 köy ve 12 farklı mahalle ismi zikredilmiştir. İsmi geçen mahallelere baktığımızda 5 haberin At Pazarı mahallesinde geçtiğini görmekteyiz. Bursa gazetesi sayılarında ilk aşamada incelenen 127 haberden 13'ü (%10'u) de bu mahallede meydana gelen olayları konu almaktadır. Bu 13 haberden 6'sında kadınlar fail veya mağdur olarak yer almaktadır. Bu mahallede bulunan iki unsur olan umumhaneler ve At Pazarı Hamamının buradaki olaylarda ismi sıkça geçmektedir. Nitekim sadece kadınlarla ilgili değil erkekler arasında da meydana gelen vakalarda umumhanelerin isimleri sıkça geçmektedir (B.G.no:51, 52, 60, 63, 64, 70.). Pazar-ı Esbab olarak ta anılan At Pazarı Mahallesi Bursa'nın en eski mahallelerinden biridir. ⁸Mahallenin önemli bir ticaret merkezi oluşu buradaki hareketliliği sürekli kılmış olmakla birlikte burada varlık gösteren umumhaneler zamanla mahalledeki asayışı bozmuştur. Olasılıkla umumhaneler sabıkalı kişiler için hem bir saklanma alanı hem de zaman zaman ev vazifesini görmekte olduğundan At Pazarı Mahallesi bu grup için bir cazibe noktası haline gelmiştir.

Mahalle ile birlikte kadınların mekânsal birim olarak mağduriyet yaşadıkları alanlar % 50 oranla ev olduğu görülmektedir. Osmanlı toplumunda kadının özgürlük alanı olarak nitelendirilen ve birbirine göre mahremiyeti sağlayacak şekilde konumlandırılan evin aynı zamanda bir mağduriyet alanı olduğunu göstermektedir. Haberlerde aile içi şiddet-tartışma, tecavüz ve darp olaylarının tamamının ev içinde meydana gelmesi bu evin kadın açısından güvenli olduğu kadar istismara açık bir alan da olduğunu ispatlar niteliktedir.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaplanoğlu, R., At Pazarı Mahallesi, Bursa Ansiklopedisi I (Yer Adları), s.29.

4.7. Haberlerde Yer Alan Kadınların Yakınlık Dereceleri

Tablo 8. Bursa gazetesindeki kadınların yer aldığı haberlerde kadınların yakınlık derecelerine göre dağılımı

Yakınlık Derecesi	Haber Sayısı	Yüzde
Yabancı	7	35
Zevce/Familya	5	25
Yok	3	15
Komşu/Mahalleli	2	10
Manevi evlat	1	5
Valide	1	5
Arkadaş	1	5
TOPLAM	20	100

İncelenen haberlerde fail ya da mağdur olan kadınların yakınlık derecelerine baktığımızda haberlerin %35'inin aile içinde meydana gelmeyen ya da bireysel olaylardan oluşan vakalardaki kadınlar hakkında olduğu görülmektedir. Kategorileştirme sırasında bir aile üyesi olmayan her kadın yakınlık derecesi bakımından “yabancı” olarak nitelendirilmiştir.

Kadınların %35'inin ise 1. derece yakın aileye mensup olduklarını görmekteyiz. Bu yakınlık içinde kadınlar eş, kız evlat ya da manevi evlat ve anne rolündedir. Burada dikkat çekici bir nokta valide, zevce, kerime yanında “familya” kelimesinin kullanımınıdır. Familyadan kasıt eş midir yoksa birden fazla eşin veya çocukların olduğu aile mi kast edilmektedir pek açık değildir. Zevce ve familya kelimelerinin geçtiği haberlerin içeriğinde bu kelimelerin kullanımına bakıldığında her iki kelimenin bazen “eş” anlamında bazen de eş/eşler ve çocuklardan oluşan aile anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin beygir tepmesi sonucu ölen bir kadınla ilgili haberde “*Genç Ali köyünden İdris'in familyası Hatice...*” ibaresinde familya doğrudan eş anlamında kullanılmıştır. Ancak başka bir haberde “*...Balıklı Sağır mahallesinden Molla oğlu Laz Mustafa'nın Veled-i Saray Mahallesinde kâin validesi yanındaki familyasını cebren almak üzere iken mezburelerin vakı' olan feryatları üzerine...*” ibaresindeki “familya” kelimesinin devamında “mezbureler” kelimesinin kullanımı birden fazla kişinin (eş ve çocuklar) kastedildiğini düşündürmektedir.

4.8. Haberlerde Kadınların İsimlendirilmesinde Kullanılan Nitelemeler

Tablo 9. Bursa gazetesindeki kadınların yer aldığı haberlerde kadın isimlendirilmesinde kullanılan nitelemeler.

SIFAT
Kürt Mahmut'un zevcesi Hayriye
Simitçi Mehmet Ağa'nın manevi evladı Zenciye Zarafet
Diyarbakırlı Kıpti Mahmud oğlu Mehmet ve zevcesi
Bakkal Mehmet'in zevcesi Fatıma ile refikası Hatice
Kara Mehmet oğlu Hasan'ın zevcesi
Fahişeler ve ehli iffet kadınlar
Boyacı Rıza'nın zevcesi
Mezbureler
Benayuca Hatun
İdris'in familyası Hatice
Fahişe Dönme Latife
Bızdık Şahine'nin umumhanesinde hizmetçi Hidayet
Kerhaneci kadın
Takur'un zevcesi Meryem ve kerimesi Sofi
Valide
Hasan'ın bakire kerimesi Fatma
Muhacir Ahmet'in zevcesi Hatice
Koca Alioğlu Mehmet'in zevcesi Emine
İslam ve Hıristiyan kadınları
Babadağ Muhacirlerinden Arif'in kerimesi Ayşe Hatun

⁹ B.G.no:55. (bkz. dipnot 3)

Bursa gazetesindeki haberlerde kadınların adlandırılmasında ilk göze çarpan genellikle kadın isimlerinin bir erkeğe tabi şekilde nitelenmesidir. Kadın bir aileye mensup ise eşinin, bekâr ise abisinin ismi ile birlikte “zevcesi, kerimesi” olarak belirtildikten sonra ismi yazılmıştır. Aynı zamanda erkekler çoğunlukla sadece isimleri ile değil toplum içinde nasıl tanındıklarını belirten sıfatları ile de anılmaktadırlar. Bu sıfatlar bir meslek (Simitçi Mehmet Ağa¹⁰), göç ettikleri yerin adı (Babadağ Muhacirlerinden Arif¹¹), baba soyu (Kara Mehmet oğlu Hasan¹²) ya da birden fazla niteleme (Diyarbakırlı Kıpti Mahmut oğlu Mehmet¹³) olabilmektedir. Soyadı kullanımının olmadığı bir dönemde tabi olunan meslek, grup ya da bölgeye dair bir niteleme ile kişilerin isimlendirilmesinin normal olduğu düşünülebilir. Ancak yalnız ismi ile zikredilen kadınların olduğu haberler incelendiğinde bu kadınlarla ilgili ilginç bir durum göze çarpmaktadır. Bu kadınlar kerhane işleten ya da burada çalışan kadınlardır ve “fahişe dönme Latife”¹⁴, “kerhaneci kadın”¹⁵ ya da “Bızdık Şahine”¹⁶ gibi isimlerle haberlerde yer almışlardır. Bunun yanında kadınlarla ilgili daha genel haberlerde “İslam ve Hıristiyan kadınları”¹⁷ gibi tabi olunan dini gruba dair bir ayırım ile ya da “fahişeler ve ehli iffet kadınlar”¹⁸ olarak ahlaki bir kabul üzerinden ayırım ile nitelendirildikleri görülmektedir. Bu tür bir nitelemenin erkek cinsiyetinde karşılığı olup olmadığına baktığımızda çoğunlukla kullanılan sıfatın “sabıkalı güruhundan” öteye gitmediğini görmekteyiz. Öyle ki tartıştığı eşinin başını yararak ölmesine sebep olan kadın hakkındaki haberin başlığı “Katile Kadın” olarak verilmişken erkekler arasında ve adam öldürme ile sonuçlanan olayları aktaran haberlerde böyle bir niteleme kullanılmadığı görülmektedir.

5. Sonuç

1890 yılında Hüdavendigâr Vilayetinde yerel olarak yayımlanmaya başlayan Bursa gazetesindeki kadınların fail ya da mağdur olarak yer aldığı haberlerin analizinin yapıldığı bu çalışmada gazetenin 49-95

¹⁰ B.G.no:53 “Çelebi Sultan mahallesinde mukim mukavelat muharriri İsmail Bey’in hanesinde aylıklı hizmetkâr olduğu halde bir adet altun yaldızlı tabaka ve bir şişe lavanta ve bir adet küçük gümüş iğneyi sirkat etmek ve mumaileyhin hanesini kasten ihraka tasaddi eylemek fiillerinden dolayı maznun aleyha olup on yedi teşrin-i sani 370 tarihinde tevkif edilen Simitçi Mehmet Ağa’nın evlad-ı maneviyesi Zenciye Zarafet hakkında tahkikata nazaran merkumenin Meydancık mahallesinde Hüseyin Çavuş damadı Mehmet’in hanesindeki tabaka ile bir şişe lavantanın zuhur eylediği ve bunlar meyânında bir de elmas çiçek bulunduğundan ledussual tüccarandan Mehmet Ali Efendi’nin yanında aylıklı hizmetkâr iken Mehmet Ali Efendi’yi Dersaadetten müsafırat tarihi ile gelmiş olan biraderi Nuri Efendi’nin familyasıyla iki mah akdem Çekirge’de bulunduğu sırada Çekirgeli bir kadın tarafından kendisine verildiğini ifade etmiş ise de mezkûr çiçek Mehmet Ali Efendi’nin yedinde kalmış olan mahfazaya mutabık gelmesinde ve ol vakit mezkûr çiçek çanta derunundan açılmaksızın el sokularak alındığı ihbar olunması cihetiyle hafıyyen icrayı tahkikat ile mezkûr tabakayı açık mahalden sirkat eylediğini dahi ikrar eylemesine binaen mezburenin her iki haneden sirkate içtısarı tahakkuk ederek ancak harikin mezbure tarafından kasten ika’ eylediğine dair imarat ve delail-i kuvveyeye zaferiyyat olunamadığı istihbar kılınmıştır.”

¹¹ B.G.no:65 (bkz. dipnot 4)

¹² B.G.no: 66 (bkz. dipnot 6)

¹³ B.G.no:62 “Pazar-esb mahallesinde Bayrak Ahmet’in hanesinde müste’ciren sakin Diyarbakırlı Kıpti Mahmut oğlu Mehmet ve zevcesi Ayşe’nin yedlerinde kendilerinin şahıslarına gayr-ı mütenasip eşya mevcut olduğundan zaptiye KürdHammal’ın ihbarı üzerine derhal hane-i mezkûre taharri olunduktan bir çift elmas küpe ve bir adet rular ve sarmalı çevre ve ipekli peştamal ve havlu ve üç top kıytan vesaire zuhur etmekle tahkikatına mübaderet kılıldığı istihbar olunmuştur.

¹⁴ B.G.no:65 “Bundan kırk gün mukaddem At Pazarı umumhanelerinden Dönme Latife namında bir fahişeyi Aksu karyesinde Kasap Ahmet ve Çerkes Mehmet nam şahıslar kaldıracak şimdide kadar icray-ı fahişiyat etmekte iken şehri-i hal Ruminin altıncı gecesi merkum Ahmet tarafından mezbure suret-i feciada bıcağla itlaf edilmekle katil merkumun derdest edilmiş olduğu istihbar kılınmıştır.”

¹⁵ B.G.no:83“Şehr-i cari-i Rumi’nin on dokuzuncu Cuma günü Meydancık mahallesinde mukim Loççalı Ademsekr-i hal olarak refiki Sütçü Hüseyin ile birlikte At Pazarı’na gidip Kerhaneci Emine ile oğlu Osman’a hamil bulunduğu bıçağı teşhir etmeye cüret ettiği sırada refiki Hüseyin kollarını tutup zapt ettiğinden Hüseyin’in sağ ayağını kabasından cüzice cerh eylediği ve keyfiyet Tatarlar karakol memurluğuna ihbar olunmasıyla derdestine giden karakol mezkûreden müstahdem piyade zaptiye neferanından Harun merkumu derdest edeceği esnada hamil bulunduğu bıçağıyla sol memesinin üst tarafından cerh etmesiyle can acısından Harun dahi mukabelet-i kasaturasıyla merkumun sol kolunun bileğinden cerh ettiği ve nefer-i merkum almış olduğu cerihadan müteessiren vefat eylediği ve katil-iadem bir ay tedavi Guraba Hastanesine a’zam kılıldığı ve evrak-ı tahkikası cihet-i adliyyeye tevdi’ olunduğu istihbar kılınmıştır.”

¹⁶ B.G.no: 65 “Şehr-i hal Rumi’nin yedinci Cuma günü saat beş raddelerinde At Pazarı’nda Bızdık Şahine’nin umumhanesinde hizmetçilik eden Hidayet nam kadıncağızı Karık karyesinden İbrahim’in tehlikeli surette cerh eylediği işidilmiştir.”

¹⁷ B.G.no:79 “Uzun Çarşıda bulunan bir takım tecrübesiz esnaf kalfa çıraklarının İslam ve Hıristiyan kadınlarının yakasına sarılırcasına muamele-i gayr-ı laikada buldukları ihbar olunmasına mebni bu babda hükümetçe nezaret ve teftişatın icrasıyla görülenler ceza-i dide edileceği işitilmiştir.

¹⁸ B.G.no: 65. (bkz. Dipnot 7)

arasındaki sayıları incelenmiştir. Çalışmada, kadınların toplumsal hayatta hangi tür olaylarda fail ya da mağdur olarak yer aldığı, bu olaylarla ilgili gazete haberlerinde kadınların nasıl sunulduğu, bu sunumların cinsiyet, tebaa, yakınlık derecesi ya da kişilerin nitelenmesi bakımından nasıl farklılık gösterdiği analiz edilmiştir. Araştırmada incelenen haberlerde kadınların fail ya da mağdur olarak yer aldığı durumların başında aile içi şiddet, bıçaklama ve darp gelmektedir. Fail ya da mağdur olma bakımından ise haberlerin %70'inde kadınlar mağdur konumunda olup, mağduriyetlerin büyük oranda fiziksel olarak kadın bedenine yönelik olduğu görülmüştür. Haberlerde aile içi şiddet ilk sırada gelmekle beraber kadına yönelik saldırıların genellikle kadının yakın çevresindeki kişilerden geldiği görülmüştür. Aile içi şiddet olaylarında kadınlar yaralanma, çocuk düşürme ya da ölüm gibi sonuçlarla karşılaşmaktadır.

Yukarıda çeşitli örneklerini gördüğümüz üzere dönemin Bursa'sında kadınların mekânı kullanım bakımından gündelik hayatlarının, geleneksel Osmanlı anlayışına uygun olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlayışa göre kadın, erkeğin ve devletin namusu olarak görülmesi gereği toplum içinde mekânsal sınırlamalara tabi bırakılmıştır. Osmanlı evlerinde haremlik-selamlık gibi mekânsal düzenlemeler, kadının özgürlük alanı olan evde dahi toplumsal ilişkilerini düzenleyici mekânsal bir unsur olarak okunabilir. Ancak bu korumacı yaklaşıma rağmen çoğunlukla aile içi ilişkiler nedeniyle kadının ev içinde fiziksel şiddet, tecavüz, mağduriyet yaşamasının önünde engel olamamıştır. Gazetede yer alan haberlere göre kadının mağduriyetine yol açan durumların % 50'si kadının yaşadığı ya da o sırada bulunduğu ev içinde meydana gelmiştir. Haber içeriklerine göre kadının mağduriyet yaşadığı bir diğer mekân ise mahalle ve köydür. Bu durum, Osmanlı şehir hayatında kadının ev dışındaki kamusal alan özgürlüğünün kısıtlı olduğu düşünüldüğünde şehir içindeki mahalle ya da şehir merkezi dışındaki köy kadın açısından güvenli olmayabilmektedir. Nitekim kadının Osmanlı tarihinde zaman zaman kamusal alanda dolaşımına güvenlik açısından sınırlamalar, kısıtlamalar getiren düzenlemeler, fermanlar tarihi belgeler olarak yer almaktadır.

Bursa gazetesindeki haberler, kadının sunuluşu yönünden incelendiğinde dikkat çeken noktalardan biri de, haberlerin tamamında kadınların karşılaştığı olumsuz durumların nedenleri ile ilgili bilgilerin yer almasıdır. Günümüz gazetecilik anlayışındaki 5N1K metodunda kullanılan kim, ne, nerede, ne zaman, nasıl ve niçin sorularından, sorgulamayı yapmamızı sağlayan “nasıl ve niçin” sorularının cevabını Bursa gazetesinde kadınların yer aldığı haberlerde görememekteyiz. Bu sebeple gazetede kadına ilgili haberlerin içeriğinde detaylı bilgi yer almamaktadır. Bu durum yine kadına korumacı yaklaşımdan dolayı olayların kadın özelinde detaylandırılmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Gazete haberlerinde kadının sunumuna dair dikkat çekici bir diğer nokta kadınların isimleri yazılırken kullanılan nitelermelerdir. Bu nitelermeler yapılırken genel olarak ahlaki bir kabul ya da mensup olunan dini referans alan bir yaklaşım kullanılmıştır. Kadınların, ahlaki bir kabul olarak iffet ya da namusu çağrıştıran ifadelerle kategorize edildiği görülmektedir. Bu anlamda kullanılan nitelermelerden bazıları “fuhuş ehli, fahişe, dönme” gibi olumsuz sıfatlardır. Bu sıfatlarla anılan kadınların isimlerinin önünde herhangi bir aile bireyi ismi, tabi olunan din ya da memlekete dair bir nitelermenin kullanılmaması bir yerde kadının o topluma aidiyetinin toplum tarafından kabul edilmediğini sözel olarak belirtiyor niteliğindedir. Dolayısıyla ahlaki olarak toplumca kabul edilmeyen bir konumda yer alan kadın, bu konumuyla sanki hiçbir yere, kişiye ya da gruba isnat edilmemektedir. Nitekim bu şekilde anılan kadınlara karşılık diğer kadınların haberlerde “ehl-i iffet kadınlar” ya da “İslam ehli kadınlar, Hıristiyan ehli kadınlar” gibi ait olunan dini referans alan nitelermelerle kullanılması bir aidiyet için kadının ahlaki bir kabulde olması gerektiğini düşündürmektedir. Öyle ki bir fahişenin öldürüldüğü ile ilgili haberde, fahişenin öldürülmesi “bıçakla itlaf edilmek” olarak tabir edilmiştir. Kadınların haberlerde adlandırılmasında bu tür kullanımlar, kadınların fail ya da mağdur olma durumlarının, kadınların toplum tarafından ahlaken nasıl kabul edildiği ile ilişkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Diğer yandan haberlerde kadınların kim oldukları ile ilgili bilgi verilirken isimlerinin önünde yakını olduğu erkeğin ismi ve yakınlığını gösteren sıfatlar kullanılmıştır. 70 yaşında yaşlı bir kadın dahi yaşına rağmen “Babadağ Muhacirlerinden Arif'in kerimesi Ayşe Hatun” olarak tanımlanmaktadır. Soyadı kullanımının olmaması, dönem için bu tür kullanımın normal olduğunu düşündürülebilir. Ancak bu kullanımın incelenen dönemde kadınların kamusal alanda kısıtlı bir alanda yer alması ve özellikle kadının çalışma hayatında yer almaması ile de doğrudan ilişkili olduğu şeklinde yorumlamak mümkündür. İncelenen haberlerde kadınların herhangi bir meslek ya da zanaat sahibi olduğunu gösteren ifadelerle

rastlanmamıştır. Diğer yandan Bursa gazetesinin yayınlandığı dönemde İstanbul, İzmir gibi diğer büyük vilayetlerde çıkan kadınlara yönelik/yönelik olmayan dergi ve gazetelerde kadınların kendi isimleri ya da kendilerine verdikleri takma isimlerle yazıları yayınlanan kadınlar mevcuttur¹⁹. Ancak Bursa gazetesinin incelenen sayılarında yer alan yazılar arasında kadınların kaleme aldığı yazılara rastlanmadığı gibi kadınların çalışma hayatında ya da kamusal hayatta ön plana çıktığı haberlere de rastlanılmamıştır.

Bursa gazetesindeki kadına dair haberlerden yola çıkılarak yapılan bu çalışma, 19.yüzyılın sonunda Bursa toplumunda kadının, bugüne benzer şekilde mağduriyetler yaşadığını göstermektedir. Karı-koca arasındaki anlaşmazlıkların başını çektiği aile içi şiddet olayları, mahalle veya köy içinde meydana gelen taciz ve tecavüz vakaları, hırsızlık, gasp veya darp gibi olaylar içinde kadınlar çoğu kez mağdur durumundadır. Haber içeriklerinde olaylara dair detaylı bilgilerin olmamasından dolayı kadının bu vakalarla ilişkisi derinlemesine analiz edilememiştir. Kadına dair haberlerde kadınlar hakkında kısıtlı bilgiye yer verilmesinin bir nedeninin de gazete imtiyaz sahibi Murat Emri'nin ve gazete muharrirlerinin kişisel yaklaşımı olabileceği de göz ardı edilmemelidir. Nitekim gazetenin mevcut diğer sayılarında (1890-1893 yılları arasındaki) kadın yazarlara, kadınların ilgi alanındaki konulara dair özel sayı vb. içeriklere rastlanmamıştır.

19. yüzyılın sonunda kadının çalışma hayatında bariz bir şekilde görünür olmaması, kadının kamusal alanda mekânsal bir sınırına da işaret etmektedir. Bu da onun kendisine çizilen toplumsal rolleri kendisine gösterilen toplumsal alanda, yine kadına dair ahlaki ve dini kabullere uygunluğu nispetinde yaşamasını sağlamış görünmektedir. Kadının toplumsal yaşama bu sınırlı katılımı günümüzde kadının lehinde çok yol almış olsa da kadının gerek ev içinde gerekse kamusal alanda mağduriyet yaşadığı durumların azalmasını sağlayamamıştır.

6. Extended Abstract

This article aims to reveal the social position of women in this period through newspaper reports by analyzing the news about women in the Bursa newspaper, which started to be published as a local newspaper in Hüdavendigar Province in 1890. In this study, it is aimed to determine how the events involving women in Bursa's social life in the late 19th century took place in the press, how they were presented and how women were represented in the press.

Due to the fact that the Bursa newspaper has been published for nearly 30 years and not all issues are available, stratified sampling has been applied, taking into account the publications in a certain period. Thus, a total of 47 issues between the 49-95 issues of the newspaper published in 1891-1892 were selected as a sample in the study. In the study, "3. Forensic news that occur in daily life such as stabbing, wounding, killing, rape, accident and fire, which are described as "page news", were examined.

In the research, content analysis method was used in order to examine the women's news in the press in the 19th century. An existing conceptual structure was not used for the analysis of the data examined in the study, and the data was subjected to an inductive analysis. The contents of forensic news in a total of 47 copies between the determined 49 and 95 were taken into account. In the examined copies, 127 contents were determined as forensic news.

These categories are in the form of gender, social class, theme, affinity category, description of the people and the place where the event took place, and there are 6 of them. It has been determined that 20 of the analyzed content is the content in which women are involved as perpetrators or victims. Together with the research questions, these 20 were subjected to content analysis.

When we look at the content analysis of the news about women in the Bursa newspaper, we see that 70% of them are victims. While women were the perpetrators in 20% of the news, they were both perpetrators and victims in 10%. 35% of the analyzed news are stabbing, battering, theft, 20% are domestic violence-discussion, 15% are harassment/rape-themed news. 35% of the women in these news had a first degree problem with their close family members. In this closeness, women are in the role of wife, daughter or adopted child and mother. The first thing that catches the eye in the naming of women

¹⁹ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için Çiçekler, M. & Fatih Andı. (2009). Yeni Harflerle Hanımlara Mahsus Gazete. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Yayınları. 20. Yıl Özel Yayını, Serpil Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, İstanbul 2011, Kılıç, N. (2019). Osmanlı Basınında Muhafazakâr Bir Kadın Dergisi Mürüvvet. İstanbul: Kriter.

in the news in the Bursa newspaper is that women's names are generally described as subordinate to a man.

The news of the Bursa newspaper, which we examined, shows that the daily lives of women in Bursa of the period were in accordance with the traditional Ottoman understanding in terms of using the space. According to this understanding, the necessity of seeing women as the honor of men and the state has been subjected to spatial limitations in the society. Spatial arrangements such as haremlik-selamlık in Ottoman houses can be read as a spatial element that regulates social relations even at home, which is the freedom area of women. However, this protective approach did not prevent women from experiencing victimization such as physical violence, rape and harassment at home. In addition to the presence of women in the news, another remarkable point about their social acceptance is the characterization of women. While characterizing the newspaper news, an approach that takes a moral acceptance or religion as a reference is used in general. From time to time, it is seen that women are categorized in the context of chastity or honor as a moral acceptance (prostitution, prostitute, converting).

This study, based on the news about women in the Bursa newspaper, shows us that at the end of the 19th century, women in Bursa society experienced victimization similar to today. Women are often the victims of domestic violence incidents led by disagreements between husband and wife, cases of harassment and rape in the neighborhood or village, and judicial incidents such as theft, extortion or assault. Due to the lack of detailed information about the events in the news content, the relationship of the woman with these cases could not be analyzed in depth. The fact that we could not find any clues in the newspaper reports that women take part in working life also points to a spatial limit of women in the public sphere. And this makes us think that she lives in the social space where the social roles drawn to her are shown to her, again in accordance with the moral and religious acceptances about women. Based on the examples in this study, we can say that when we compare the limited participation of women in social life in Bursa society in the 19th century with today's society, we can say that it has gone a long way in favor of women. However, despite this progress, the study shows that the situations in which women experience victimization both at home and in the public sphere have not changed much.

Keywords: Womennews, Bursa Newspaper, Press in Ottoman Bursa.

Kaynakça

- Alagöz, K. H. (2016), "Bursa'da Çıkan Bir Dergi: Nilüfer'de Kadın Şairlerin Sesi" Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:9, Sayı: 47, Aralık
- Çiftçi, C. (2013), "1837-1908 Sürecinde Bursa'da Koza Üreticiliği Ve İpekli Dokumacılık Sektörü" U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl: 14, Sayı: 24, 2013/1
- Hüdavendigar Vilayet Salnamesi, 1310, Bursa: Vilayet Matbaası
- Kaygalak, S. (2008) Kapitalizmin Taşrası & 16.Yüzyıldan 19.Yüzyıla Bursa'da Toplumsal Süreçler ve Mekânsal Değişim, İstanbul: İletişim Yay.
- Kaplanoğlu, R. (2001) Bursa Ansiklopedisi I (Yer Adları), Bursa: Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları
- Kurt, A. (2002) "19. Yüzyılda Bursa Toplumunun Sosyal Görünümü ve Halkın Sahip Olduğu Eşyalar", I. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu (4-6 Nisan), Bursa
- Ulus, S. (1993) "Yerel Basınımız", Marmara İletişim Dergisi, Sayı:3 Temmuz
- Yıldırım&Şimşek, (2000) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin

Araştırmacıların Katkı Oran Beyanı/ Contribution of Authors

Yazarların çalışmadaki katkı oranları %100 şeklindedir.
The authors' contribution rates in the study are %100 form.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışmada herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest with any institution or person in the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale İntihal programlarında taranmış ve İntihal tespit edilmemiştir.
This article was scanned in Plagiarism programs and Plagiarism was not detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etięi Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu alışmada Yksekğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etięi Ynergesi kapsamında belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules specified within the scope of the Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive were followed.